

Başarısızlık endişesi

Nuri Bilge Ceylan beşinci kez Altın Palmiye için yarıştığı 'Kış Uykusu'y-la yarın akşam sahibini bulacak büyük ödülün favorilerinden. Ceylan'la yağmurlu bir Cannes sabahı buluştuk; milletçe nelere meyilli olduğumuzdan girdik, insanın neden mutsuzluğa ihtiyaç duyduğundan çıktık.

ESİN KÜÇÜKTEPEPINAR

Beşinci kez Cannes'da yarışıyor-sunuz. 'Sahne almayı' sevmediğinizi biliyoruz ama sonuçta burası gösteri yeri, göz önünde olmaya alışıyor mu insan?

Alışmak değil ama duygusuzlaşıyor insan biraz. Burada işi olan insanlar için, öyle bir hız var ki, zaten bir şey hissetmeye vaktiniz kalmıyor. Kendini olayların akışına bırakıyor-sun bir yerde. Ama bazı konularda alışmak diye bir şey söz konusu değil. Yalnız benim için işin tatsız tarafı, zihninin en karmaşık olduğu ve en kötü çalıştığı bir dönemde sayısız söyleşi vermek ve bir şeyleri ifade etmek zorunda kalmak. Normalde çok daha iyi ifade edebileceğin şeyler hakkında burada üstünkörü şeyler söylemek durumunda kalıyorsun çoğu kez.

Kış Uykusu'nda ortasında Aydın (Haluk Bilginer) olan bir Türkiye panoraması var. Bir nevi kral gibi, genç karısı ve kız kardeşiyle olan ilişkilerini tamir etmeye çalışırken benmerkezci, şoförü veya kiracılarına gayet mesafeli bir adam. Peki, eleştirdiğiniz Aydın'ın bu panorama-daki yeri nedir?

Aydın aslında iyi bir insan. O da hepimiz gibi isteği dışında fırlatıldığı bu dünyada bir şekilde hayatta kalmaya çalışıyor. Bu karakteri tabii ki eleştirdiğimiz bir takım özelliklerle donattık ama direkt olarak suçladığımız söylenemez. Aslında tüm karmaşasıyla hepimiz gibi bir insan yaratmak istedik. Aydın'ın marjinal bulunup ötekileştirilmesi isteyeceğimiz bir şey değil. Onu hepimizde var olabilecek ama ancak yeterince dürüst ve açık olabilirsek ve ayırsını belli durumlarda ben de yapabilirdim diyebileceğimiz davranışlarla donatmaya çalıştık.

İyilik ilişkilerde yeterli olmuyor ama değil mi?

E tabii, 'cehenneme giden yollar da iyi niyetli taşlarıyla döşenmiştir' diyelim karakterlerimizden birinin dediği gibi. Hayat dediğimiz şey herkes iyi olsa, iyi niyetli olsa bile yine de problemler, büyük trajediler üretebilecek şekilde dizayn edilmiştir. İnsanoglu denilen varlığın bir miktar mutsuzluğa galiba hep ihtiyacı var. Her şey yolunda bile olsa bu defa da daha küçük detaylardan mutsuzluk üretmeye başlıyor, çıtayı gittikçe düşürüyor. Elbette karakterlerimizin hepsine sorgulamamız, yitilememiz veya anlamaya çalışmamız gerektiğini düşündüğümüz bir takım özelliklerlikli dikkatle yedirmeye çalıştık.

Filmlerinizdeki erkekler ne taşıyala ne de şehirle tam bir bağ kurabiliyorlar. Anadolu kökenli entelektüel Aydın da İstanbul'dan memleketi Uçhisar'a dönüyor. Hayatta böyle hep arada kalma, bir yere ait olamama durumunu önemsiyor-sunuz değil mi?

Bu tamamen kendimle ilgili bir ruh hali olabilir. Kendini her yerde yabancı hissetme duygusu. Ama bu kendimi bildim bileli hissettiğim bir şey. Yapacak bir şey yok. Babamdan miras belki biraz. İnsan nereye giderse gitsin kendi ruhunu da oraya götürüyor. Ama İstanbul'da 25 yıl tiyatroyaptıktan sonra Aydın memleketine aynı insan olarak dönüyor tabii. Değişmiş, entelektüel bir birikimle bezenmiş. Arada biraz mesafe oluşmuş olmasını doğal karşılamak lazım.

Bir insanı gerçek anlamda tanıyamıyoruz yani.

Aydın'ı anlıyorum, suçlamıyorum. Yaşla birlikte insan ilişkilerinin aynı keyfi vermemesi ve anlamsız gelmeye başlaması insanda bir çeşit inziva ya da izolasyon arzusu yaratabilir. Sadece en yakınında olan ve alıştığı, her şeye rağmen sıcaklığını hissettiği ve hatta kavga etmeyi bile özlediği karsının yakınında olmak istemesini çok iyi anlıyorum. İstanbul'a gidemeyip "Orda da her şey

Ebru'yla anlaşamadığımız epey nokta da oldu. Ama ikimizin de kabullenebileceği ortak birtakım noktalara varmayı başardık.

yabancı bana" demesini anlıyorum.

Hamdi (Serhat Mustafa Kılıç) karakteri biraz daha fedakâr gibi sanki...

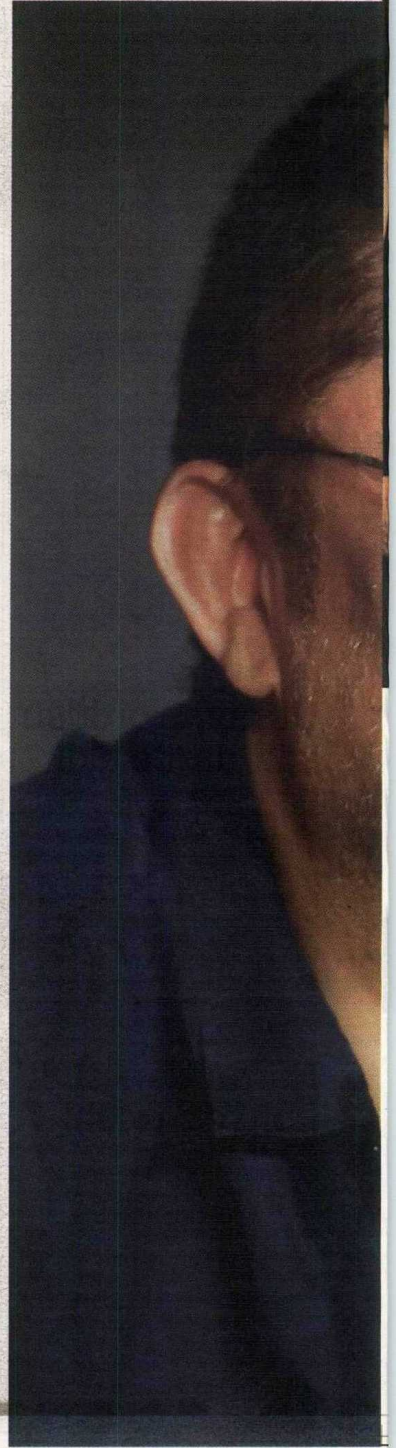
Güvence arttıkça insanların fedakârlık potansiyellerinin azaldığını düşünüyorum. Verecek daha fazla şeyiniz olduğunda vermeme hakkı da geliyor.

Bunda mecburiyet ilişkisinin de rolü var mıdır?

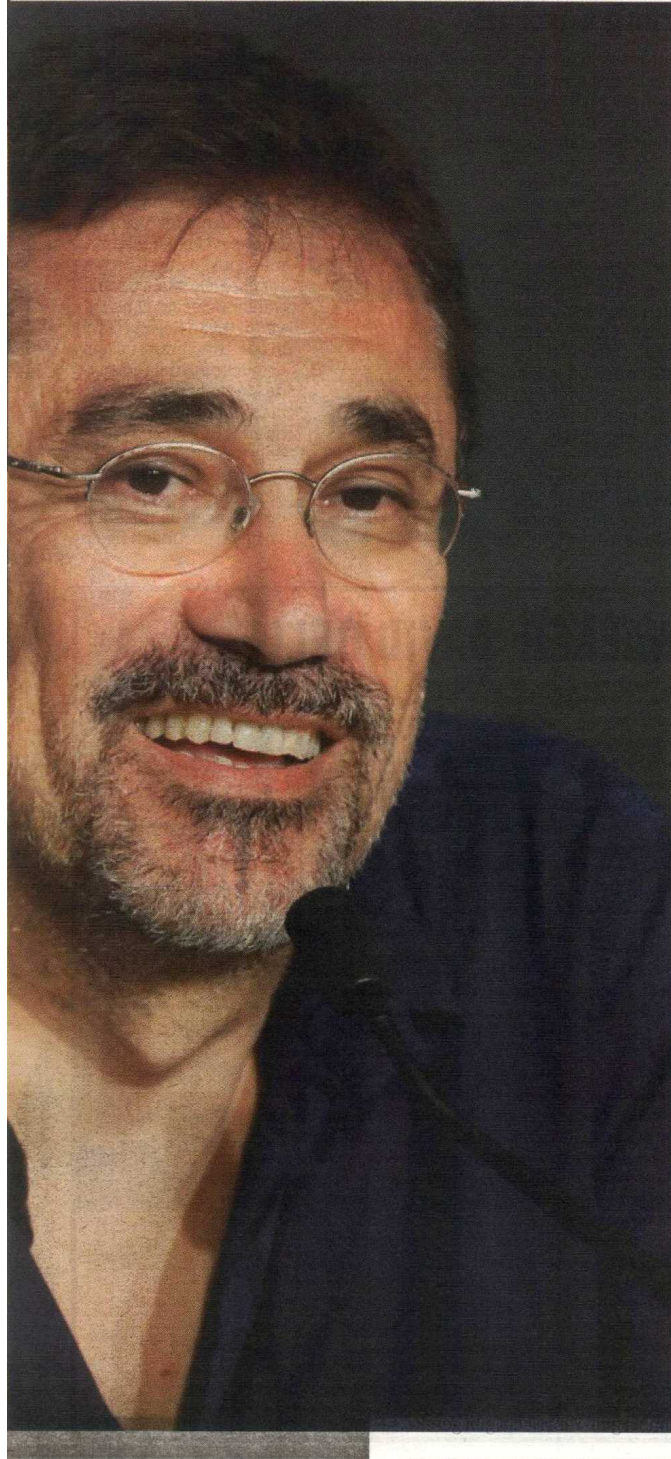
Evet. Gururunu düşünecek zamanı ve hatta neredeyse hakkı bile yok. Oysa Aydın'da gurur işin içine daha çok giriyor. Gururunu korumak ve kurtarmak için girişilen stratejiler de daha dolaylı ve cetrefilli. Ama öte yandan filmde en fazla gururu da İsmail'de (Nejat İşler) görüyoruz. Ama bu durumda da gurur arttığında yine fedakârlık azalıyor. Bütün aileye İsmail değil Hamdi bakıyor. Gerçi karmaşık şeyler bunlar tam anlamak kolay değil. Biz de yazarken bir yandan anlamaya ve inandırıcı bir düzlemde kalmaya çalışıyoruz tabii. Artık ne kadar anlayabiliyorsak. Bu konularda Ebru'yla çok tartıştık ettik. Anlaşamadığımız epey nokta da oldu tabii ama yine de ikimizin de kabullenebileceği ortak birtakım noktalara varmayı başardık denebilir. Rahatlıkla söyleyebilirim ki, Ebru çok acımasız gerçekçi ve inatçı ama tam da bu özellikleri yüzünden belki birlikte çalışmak konusunda vazgeçemeyeceğim tek senaryo yazarı oldu gitti.

Peki, siz tartışma sırasında yönetmen egosu yaşamıyor musunuz?

Belki oluyordur, bilmiyorum. Kavgalar, sert tartışmalar belki biraz da bundan çıkıyordur. Ama sonuçta bunlar çok faydalı oluyor senaryonun selameti için. Parlak sandığım bir fikre Ebru itiraz edince, 'her şey de karşı çıkıyor' diye önce öfkeleniyordum belki biraz ama sahiden de o fikir enine boyuna sınıanmış oluyor. Bazen de o parlak zannettiğiniz bir fikir küçük bir eleştiri karşısında birden çöküverdiği zaman yazarlık gururunuz belki biraz incinebiliyor. Tıpkı Aydın'ın iyi olduğundan hiç kuşku duymadığı 'Bozkırda açan çiçekler' adlı pek güvendiği ve gurur duyduğu bir makalesinin, kız kardeşi Necla (Demet Akbağ) tarafından eleştirildiğinde yazarlık gururunun ummadığı ölçüde incinmesi ve kırılması gibi. Yani Necla gibi gerek-

peşimi bırakmıyor

tiğinde acımasız ve gerçekçi olabilen bir karaktere senaryo yazımında gerçekten ihtiyaç var.

Filmin muhtelif temaları arasındaki hayırseverlik meselesine gelirsek; Nejat İşler'in karakteri parayla ilgili davranışlarıyla sizin sinema üslubunuzdan beklemediğiniz denli büyük bir jest yapıyor. Genellikle incelikli ve imalı manalar yönetmeni iken, bu sizi korkuttu mu?

Evet. Hayatta sık rastlanan bir şey olmadığından, ütopyik de kaçabilirdi. Belki de kaçmıştır da. Ama İsmail karakterinin abartılı gururu ona bu jesti yaptırabilir diye düşündük. Bu sahne biraz zorladı bizi, çünkü sanki daha çok romanlarda rastlanabilecek belli bir jesti inandırıcı kılmak ve filmin içinde sırtmamasını sağlamak meselesi vardı. Ama Nihal'in alacağı ders açısından da böyle bir jeste ihtiyacımız vardı.

Aydın karısına bir hoşluk yapmak, Nihal de varoluşunu anlamlandırmanın için, yani herkes bir şekilde kendine درمان olmak için birilerine yardım ediyor. Hayırseverlik denilen iç muhasebe böyle bir şey midir?

Evet, hayırseverlik meselesinin içinde her zaman başka kokular da mevcuttur. Ama yine de yan etkileri iyidir. Yani hangi güdülerle yapılır sa yapılı sonuçta yardım edilenlere bir faydası olur. Dolayısıyla hayırseverlik dediğimiz şey çok da eşelemek istediğimiz bir şey sayılmaz. Ama filmin öyküsü içinde, karakterimizin varoluşunu anlayabilmek için onun da biraz didiklenmesi zorunluymuştu.

Filmin basın toplantısında 'suçu üstlenmeyen bir kültürdeniz' dediniz, açar mısınız?

Bizde, alçakgönüllülük, sadelik, itiraf, kendinle alay edebilmek gibi özellikler hiçbir zaman bir üst değer olamamıştır. Övünmek, kurnazlık, yüksekte ucnak, alaycılık her zaman daha çok onay görmüştür. Kültürümüzde harikulade şeyler yok demiyorum, var tabii ki. Ama çok temel bazı eksikler de var. Daha kökten, daha temel bir şeylerin değişmesi gerekiyor sanki. İşte sanatın, sinemanın önemi de burada ortaya çıkıyor. İnsanı kendi zaafıyla, zayıflıklarıyla yüzleştirmek, bunları elle tutulur ve tartışılabilir hale getirmek.

Bizde, alçakgönüllülük, sadelik, itiraf, kendinle alay edebilmek gibi özellikler hiçbir zaman bir üst değer olamamıştır.

SANAT, DEĞİŞİM İÇİN KATALİZÖR OLABİLİR

Masa başında dünyayı kurtarmaya meyilli bir milletiz, sizce neden suçu üstlenmekten kaçıyoruz?

Zamanında Ingmar Bergman vergi kaçırma suçları için intihar etmeyi düşünmüştü. Bizde ise vergi kaçırma yöntemleri bir zekâ belirtisi olarak, gözler parlayarak birbirine anlatılır. Kültürden kültüre değer yarğaları çok değişiyor. 'Kurbağa yağı satıcısı' kitabında Kurosawa, İkinci Dünya Savaşı kaybedilince Japon-ya'da gördüğü bir sokak manzarasını anlatır. Herkes evinin önüne çıkmış, harakiri yapmak için kılıçlarını biliyor. Bir sokak boyunca herkes. Bunlar buradan bakılıncaya kolay anlaşılabilir şeyler değil. Ben de anlamıyorum. Ama anlamaya çalışmak gerek. Sanat iyi bir katalizör olabilir. Başka kültürleri merak etmemiz lazım. Topki kendimizi tanımak için başka insanlara baktığımız gibi. En çok kendi filmlerini seyreden ülkelerden biri olduğumuz için övünüyoruz. Tamam. Bu gerçekten de sinema endüstrimizin ekonomik sağlığı için iyi bir şey olabilir. Ama bu aynı zamanda başka kültürleri fazla merak etmediğimizi de gösteriyor. Yabancı film deyince, Hollywood dışında ne seyrediyoruz, dünya sineması ne kadar gösterime giriyor. Hemen hemen hiç.

Artık Cannes'ın gediklisi oldunuz, bu başarı size belli bir rahatlık ve güven veriyor mu?

İnsanlar artık rahat olduğumu sanabilir ama öyle değilim. Her seferinde aynı gerginlikler yeniden yaşanıyor. Bir kere filmin ilk gösterimi nerde olursa olsun insanı epey geriyor. Tuhaf bir başarısızlık ya da her şey kötü gidecek endişesi peşinizi bırakmıyor. Doğrusu bu kez filmimin buraya seçileceğini de pek sanmıyordum. Bu kadar uzun bir filmi almakta zorlanırlar diye düşünüyordum. Akşam yemekte Dardenne kardeşlerle de bu tarz şeyler konuştuk biraz. Her seferinde sanki ilk kez gelmişler gibi aynı gerginlikleri yaşadıklarını onlar da söylediler. Galiba biz film yapanlar hepimiz, filmlerimiz söz konusu olduğunda çocuk gibi hassas oluyoruz. Ama yine de insanları, filmlerimi beğenenler ve beğenmeyenler diye ikiye ayırdığım günlerin çok gerilerde kaldığını söyleyebilecek kadar olgunlaştığımı düşündüğümü söylemem de pek yalan olmaz herhalde.